

Списание ЕПОХИ
Издание на Историческия факултет на
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“
Journal EPOCHI [EPOCHS]
Edition of the Department of History of
St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Turnovo

Том / Volume XXV (2017),
Книжка / Issue 1

ЦАР САМУИЛ В СЪПЕРНИЧЕСТВО С ВИЗАНТИЯ ЗА КОНТРОЛ НАД ВИА ЕГНАЦИЯ И ДРАЧ

Сашка ГЕОРГИЕВА

TSAR SAMUIL IN RIVALRY WITH BYZANTIUM FOR CONTROL OVER VIA EGNATIA AND DURRES

Sashka GEORGIEVA

Abstract: The article focuses mainly on Tsar Samuil's efforts to gain and maintain control over Durres and its hinterland in the last quarter of the tenth century by using marital diplomacy and military force. The author gives new interpretation on the information about Samuil's northwest raid in Dalmatia and along the Adriatic coast in 997 or 998. In conclusion the author states that the political interest of the last rulers of the First Bulgarian Tsardom in the control over Durres was due to economical reasons related to the functions of the city as a commercial center, where people exchanged imported goods brought in by sea and goods produced in the hinterland in the interior of the Balkan Peninsula.

Key words: Durres, Byzantium, Bulgaria, Samuil, Miroslava, Asot Taronitès, Theodora/Kosara, John Vladimir, John Vladislav

Древният римски път Виа Егнация, построен през II в. пр. Хр., е запазил непокътнато своето стратегическо значение и през средновековието. Той се простира от източния бряг на Адриатическо море с начална точка на запад град Драч, чак до Константинопол, като минава през западните територии на Балканския полуостров, стигайки до Солун, и след това прекосява южните краища на Тракия, за да стигне до византийската столица. Виа Егнация служел като основен път за връзка между Източна и Западна Европа. Стратегическото му значение било както военно, така и икономическо – овладяването на Солун и Драч давало власт върху достъпа и съответно върху потока на стоки и войски през цялата западна част на полуострова. Значението на Драч допълнително се увеличавало от факта, че той бил пресечна точка на Виа Адриатика и Виа Егнация, който пък го свързва и с Виа Диагоналис.

Този важен политически център на адриатическия бряг, както и Солун, влиза в обсега на интересите на българските владетели още в началото на десети век, когато Симеон на два пъти осъществява военен натиск върху балканските провинции на империята на запад срещу Драч и на юг срещу Солун и Елада, а после на югоизток през Македония и Тракия към Константинопол. [Павлов, П. 2009; Божилов, И. 1983, с. 94 – 95; Kolisas, G. 1939, p. 113; Божилов, И., Гюзелев, В. 1999, с. 249; Nicholas I Patriarch, Letters, No 9, p. 62] Мощта на държавата при Симеон и нейният териториален обхват позволявали на българския владетел да си поставя твърде високи цели – той имал стремежа да си съперничи с Империята не просто за контрол върху един от важните пътища на Балканите, а за господството в универса. Няколко десетилетия по-късно целите вече са съвсем различни. Византия налага властта си над източните предели на Първото българско царство през 971 г., центърът на българската държавност се премества на запад в географската област Македония с основни средища Охрид, Битоля и Преспа – и трите града – разположени по трасето на Виа Егнация. Сега вече овладяването на контрола над Виа Егнация става важна цел. За стремежа към постигането на такава цел говорят упоритите опити на Самуил да завладее Солун и трайните му аспирации за установяване на контрол над Драч и областта, върху които ще се спра по-подробно.

Самуил проявява интерес към позиции в Драч още преди да поеме управлението на държавата в свои ръце. За това съдим по сведенията, според които той се сродил с висш византийски сановник от Драч [Skylitzes, I. 1973, p. 349; Stephensen, P. 2003]. Според едно допълнение на Михаил Деволски Самуил бил женен за Агата, дъщерята на драчкия протевон Йоан Хрисилий [Skylitzes, I. 1973, p. 349; Пириватрић, С. 1997, с. 78, бел. 14]. Няма указания за датата на този брак. Две са допустимите възможности за датирането му. Едната го отнася към времето непосредствено преди завладяването на Българското царство от византийците, а другата – към годините, когато Комитопулите започват борбата срещу Византия за възстановяване на Българската държава.¹ В първия случай става въпрос за брак, който свързвал дъщерята на висш магистрат във византийски град и сина на един от провинциалните управници на Българското царство. Сродявали се фамилията на двама заможни боляри от две съседни страни, намиращи се в дългогодишни мирни отношения, и това е показателно за връзките, създавани между членовете на приблизително едни и същи социални слоеве. Бракът е свидетелство и за общност на интересите на сродилите се, и то най-вече икономически. Ако приемем, че бракът бил сключен около началото на въстанието срещу византийското владичество, т.е. след 976 г., това би говорело за общност на политически интереси, което е малко вероятно за представители на две вече враждуващи страни и трудно би могло да се обясни с политическата гъвкавост на драчкото гражданство, което следва местния си интерес [Пириватрић, С. 1997, с. 79], защото за управителя на византийския град Драч сродяването с размирник е нарушаване на лоялността към императора. А да приемем, че Самуил е наложил този брак от позиция на силата [Подобна възможност се допуска от Пириватрић, С. 2005, с. 92], изглежда малко вероятно, защото военните усилия на Комитопулите са насочени на изток, а не на запад, където византийската власт ни най-малко не е била разклатена. Поради това аз съм по-склонна да допусна, че бракът е бил сключен в периода на мирните отношения на Българското царство със западните земи от времето на цар Петър и отразява преди всичко общност на икономически интереси между двата рода. Сродяването между двете фамилии може да е било улеснено от българския корен на Йоан Хрисилий, за което свидетелства Скилица. [Skylitzes, I. 1973, p. 372₈₁]²

Изследователите придават голямо значение на родството между Самуил и Йоан Хрисилий за по-сетнешните събития, свързани с утвърждаване на българското политическо влияние върху земите по Адриатическото крайбрежие и най-вече Драч и неговия хинтерланд. Изворите обаче са спорни и откъслечни, което поражда различни хипотези за хронологията на събитията и дава основания за различни интерпретации. Безспорно е, че след 996 г. Драч е бил под властта на Самуил, но не се знае точно кога и как е станало това. В историографията преобладава мнението, че Самуил е постигнал този успех не със сила, а по-скоро благодарение на родството си с управителя на Драч Йоан Хрисилий и на невъзможността на Византия да защити интересите си на Адриатическия бряг [Златарски, В. 2007, с. 678 – 680, 685 – 701; Пириватрић, С. 1997, с. 106]. За установяването на българското политическо влияние тук научаваме мимоходом от изворите данни, които съобщават, че след битката при Сперхей, станала през 996 г., цар Самуил омъжил дъщеря си Мирослава за Ашот, пленения син на убития от българите през 995 г. [Божилков, И., Гюзелев, В. 1999, с. 320; Пириватрић, С. 1997, с. 101 – 102] солунски дук Григорий Таронит. [Skylitzes, I. 1973, 342₅₂₋₅₅; Skylitzes, I. 2000, p. 185^{r-b}; Etienne Asolik de Taron, 1917, p. 146 pass.; Estopacan, S. 1965, No 481; Божков, А. 1972, с. 135, фиг. 75, с. 139, фиг. 78; Божилков, И. 1994, с. 184, № 38; с. 331, № 401]. А след сватбата, която се датира през 997 г. [Божилков, И. 1994, с. 331, № 401], царят изпратил своя зет в Драч, „за да отбранява областта“ [Skylitzes, I. 1973, 342₅₆₋₅₇]. От това става ясно, че Драч и областта му вече са под контрола на българския владетел. Скилица облича този политически по своето съдържание брак в романтични одежди, като свидетелства, че Самуиловата дъщеря била влюбена в Ашот „и заплашвала, че ще се самоубие, ако по закон не бъде свързана с него.“ [Skylitzes, I. 1973, 342₅₄₋₅₅]

¹ В началото на 970-те: Божилков, И. 1983, с. 90; Божилков, И., Гюзелев, В. 1999, с. 326, или към 967 г. Пириватрић, С. 1997, с. 86 и бел. 42 – разсъждава над изворите във връзка с хронологията на събития, свързани с рождената дата на Гаврил Радомир, съответно със сватбата на неговите родители. Гаврил Радомир трябва да е бил поне на десет години, за да е пораснал достатъчно да осъзнае какво очаква Иван Владислав и да се застъпи за живота му. Ако убийството на рода на Аарон е станало през 987 г., Гаврил Радомир трябва да е роден поне през 978 г. Ако смъртта на Аарон се отнесе към 976 г., тогава трябва да е роден към 967.

Съвременните изследователи обикновено не приемат на сериозно такива сведения, макар че подобен скептицизъм не изглежда оправдан. Любовта, придружавала политическите бракове, далеч не е често срещано явление, не е някакъв установен трафарет, който може да се отхвърли с пренебрежение. Напротив – средновековните хронисти и историци рядко говорят за чувства, когато съобщават за бракове, привлекли вниманието им като значимо събитие. По тази причина ми се струва, че редките сведения, говорещи за любов между двама души, сключили брак с политическо значение, не бива да се отхвърлят с лека ръка. В случая доверието към думите на Скилица нараства още повече от неоспоримия факт, че Ашот не бил подходящ за ролята, която му била отредена, след като станал зет на Самуил. Един наскоро пленен византийски военачалник, чийто баща бил убит от българите, докато се опитвал да го спаси, ставал доверен човек на българския владетел и поемал в ръцете си защитата на стратегически важния град Драч. Само някакво необичайно стечение на обстоятелствата би могло да накара Самуил да повярва, че такъв човек ще бъде лоялен към него. Ако съдим по разказа на Скилица, именно любовта на Мирослава към Ашот е довела до промяна на отношението на Комитопула към византийския пленник, както евентуално и вярата в силата на роднинските връзки.

Възможно е, за да се спаси от плен, Ашот да е спечелил допълнително доверието на Самуил с разкази за близкото минало на своя род, с който е можел да изтъкне антивизантийските настроения на две поколения свои предшественици: първо, на дядо си Ашот Багратит, чието княжество Тарон било анексирано от Византия през 967/8 г., а после и на баща си Григорий и чичо си Баграт, които участвали в двата бунта на Варда Склар срещу император Василий II през 976 г. и през 986 г.³ Не бива обаче да се забравя, че Самуил се сблъсква с Таронитите в качеството им на висши служители на византийския император Василий II. Каквото и да е било миналото на Григорий Таронит, той участвал във войната срещу българите като управител на втория по големина и значение византийски град Солун и при това бил удостоен с титлата магистър – най-високата почетна титла във византийската титулна йерархия, която може да се дава на лица извън семейството на императора [Кънев, Н. 2013, с. 89]. И бащата, и синът защитавали интересите на империята срещу Самуил, залагайки живота си. При обстоятелствата, при които Ашот се появил в двора на българския цар, едва ли някой би обърнал внимание на миналото му при тази тежест на антибългарското му настояще, ако не се е появило ново, необичайно обстоятелство, каквото според Скилица била любовта на Мирослава.

В крайна сметка излиза, че можем да се доверим на византийския автор. В такъв случай бракът на Мирослава и Ашот, макар и след сключването му да бил обвързан с политическа цел – утвърждаване на контрола на Самуил над Драч – не би могъл да се смята за плод на целенасочена брачна дипломатия, защото бил осъществен по инициатива на Мирослава, а не бил замислен от баща ѝ. Ако пък приемем малко вероятната хипотеза, че идеята за брака на Мирослава с пленения византийски военачалник е била на Самуил, който предварително си е поставил за цел да повери на зет си защитата на Драч и областта, ще трябва да признаем, че царят е предприел един недалновиден ход. Не след дълго Ашот предал доверието на тъста си. Той избягал във Византия и съдействал за предаването на Драч под контрола на Империята. Скилица оставя впечатлението, че това се е случило наскоро след сватбата⁴.

² Тук се споменава „ὁ πατρίκιος Νικόλαος ὁ Βούλγαρος, ὃ Χρυσήλιος τὸ ἐπώνυμον” „патриций Никола Българина, Хрисилий по фамилия”. Прякорът на този представител на рода Хрисилий по всяка вероятност отразява българския произход на фамилията, която очевидно се е преселила в Драч в десетилетията преди 970-те години и се е приобщила към местната византийска аристокрация. Срв. **Пириватрић, С.** 1997, с. 79, бел. 15, където се приема друго обяснение за прякора на този патриций: Пириватрич се присъединява към мнението на Ферлуга, че сведението не говори за произхода на рода Хрисилий, а за това, че родината на Хрисилий Дукля била под българска власт до 1018 г., когато минала под властта на Византия. Това обяснение обаче не изглежда убедително, още повече като добавим и друг случай, при който Скилица употребява прякора „Българина” за лице с безспорно български произход, вж. **Skyllitzes, I.** 1973, p. 372₈₁.

³ За историята на Таронитите вж. **Степаненко, В.** 1999, с. 140 – 142, pass.; **Кънев, Н.** 2013, с. 103.

⁴ Това е повлияло дори на изследователи, които твърдят, че не може да се определи точна дата за предателството на Ашот и са склонни да приемат 1004 – 1005 г. като датировка: **Божилков, И., Гюзелев, В.** 1999, с. 322, „Новобрачната двойка... избягала във Византия...”, но на с. 325 се приема, че бягството на Ашот и Самуиловата дъщеря Мирослава в Константинопол и предаването на Драч в ръцете на ромеите станало към 1004 – 1005 г., когато оженените през 996 –

Макар точната хронология на събитията да не може да се установи, все пак подредбата им в разказа на Скилица има своята логика. След поражението при р. Сперхей Самуил трябвало да съсредоточи вниманието си срещу опасността от византийските войски, предвождани от Никифор Уран, които идвали от изток и наложили временен превес в силите в своя полза. Възможно е успехите на византийците да са окуражили Ашот да мине на страната на империята и да са му помогнали да убеди градоначалника на Драч да направи същото. Сведенията показват, че Самуил е бил предаден едновременно от двама свои роднини по сватовство – освен от зет си Ашот и от тъста си Йоан Хрисилий, който изпратил писмо по Ашот до Василий II, изразявайки своята готовност да предаде града на императора, ако бъде удостоен както той, така и синовете му с титлата патриций. [Skylitzes, I. 1973, p. 342₆₁ – 343₆₇; Божилков, И., Гюзелев, В. 1999, с. 322]. От текста на Скилица изглежда, че всички тези събития стават едно след друго в къс период от време, т. е. през 997 или 998 г.

След оттеглянето на войската на Никифор Уран от българските земи Самуил бил свободен да използва военната си мощ, за да наложи отново своя контрол над Драч, който изглеждал изгубен след бягството на Ашот и Мирослава. Единственият извор, който споменава за поход на Самуил в северозападна посока, е Дуклянският летопис. Много е писано за достоверността на този паметник като исторически извор и до днес се спори за това⁵, но научната общност е почти единодушна в доверието си към онази част от летописа, която описва живота на дуклянския княз и по-късно светец Иван Владимир⁶. Именно там се споменава за опустошителен поход на българския цар срещу земите на младия крал на Дукля, за упорита, но безуспешна обсада на град Дулциний (Улцин) и последвал я рейд на българската войска по Виа Адриатика, достигнал чак до Зара (Задар), като преди това били опожарени Декатера (Котор) и Лаузиум (Дубровник). [ЛИБИ, III, с. 174] Драч не се споменава, ала това не означава непременно, че е останал извън вниманието на Самуил при тази мащабна акция на северозапад. Мълчанието на житиеписеца може просто да означава, че в Драч не е станало нищо, заслужаващо отбелязване. Изворът твърди, че по това време Самуил е резидирал в Преспа. Логично е да е тръгнал на поход оттам. Най-прекият и удобен път до Улцин – най-южният град, споменат в Дуклянския летопис – е Виа Игнация, който се влива във Виа Адриатика именно при Драч. С други думи, напълно е възможно войските на Самуил да са се насочили най-напред към Драч, а след това през Дукля към Улцин. Не случайно изворите съобщават, че след похода Самуил предал на Иван Владимир „земята и кралството на дедите му, както и цялата Дирахийска земя” [Gesta regnum sclavorum, I, p. 130₇₋₈; pass.; ЛИБИ, III, с. 175]. Според мен именно Драч е бил първоначалната цел на похода, който бил предизвикан от предателството на Ашот и Мирослава, и тази теза ще бъде обоснована по-надолу.

Засега ще възстановим събитията по следната схема: към 997 или 998 г.⁷ Самуил тръгва на поход, чиято първоначална цел била възстановяване на българския контрол над Драч, който изглеждал загубен след предателството на Ашот. В Драч обаче не се случва нищо, което да заслужава отбелязване в изворите. След това Самуил, изглежда, решава да подсигури контрола си, като разшири обхвата му и в хинтерланда на града и още по-навътре в тази част на полуострова, и поема на север срещу княжество Дукля. Без сражения, по-скоро в резултат на преговори, княз Владимир се предава и

997 г. Ашот и Мирослава вече не са били новобрачна двойка. Същата датировка за преминаването на Драч под византийски контрол – 1004 – 1005 г. приемат Златарски, В. 2007, 1/2, с. 727; Пириватрић, С. 1997, с. 114.

⁵ Сред авторите, които напълно отричат стойността на летописа като исторически извор, са Mijušković, S. 1967, p. 7 – 120; Bujan, S. 2008, pass. Много са обаче и учените, които отхвърлят подобни крайни възгледи. Произходът и обстоятелствата около създаването на тази хроника са все още повод за разгорещени дискусии, за които свидетелства този обзор на една международна конференция по този въпрос: Ljetopis popa Dukljanina, 2011, pass.

⁶ За житията на свети Иван Владимир вж. Tapkova-Zaimova, V. 1979, p. 179 – 189; Ingham, N. 1987, p. 199 – 216; Pirivatrić, S. 2013, p. 273 – 283, pass. Вж. също Bujan, S. 2008, p. 25 – 26 – показателно за доверието към житието като автентичен извор, защото е изброено сред текстовете, използвани от Мавро Орбини да придадат автентичност на измисления от него (според С. Бужан) Дуклянски летопис.

⁷ Тази датировка на северозападния поход приемат и: Златарски, В. 2007, с. 700 – 705, 705, бел. 3, с. 712; Божилков, И., Гюзелев, В. 1999, с. 322; Пириватрић, С. 1997, с. 113. Тези автори обаче не смятат, че първоначалната цел на Самуил в този поход е била Драч.

бива изпратен в изгнание в Преспа, където се намира дворецът на Самуил. След неуспешна обсада на град Улцин царят подлага на разорение цяла Далмация, като се движи на северозапад по крайбрежието и стига чак до Зара (Задар). Войските му неизменно оставят след себе си разруха. Изглежда, българският владетел не е имал за цел трайно да присъединява тези земи към своето царство, защото иначе не би ги подлагал на такова опустошение. А и след Задар завива на североизток, навлиза в Босна и през Рашка се връща в своята столица, без да остави гарнизони никъде в Далмация или поне няма такива сведения. Сякаш целта на тази част от похода е била само демонстрация на сила и предупреждение към потенциалните съюзници на Византия какво ги очаква, ако решат да застанат на страната на Империята срещу новия български цар.

По-нататък Самуил решил да приобщи Далмация към своята сфера на влияние, възползвайки се от средствата на уважаваната през средновековието брачна дипломация. Той превърнал пленения княз Иван Владимир в свой роднина, в член на царското семейство, като го оженил за дъщеря си Косара (според Дуклянския летопис)/ Теодора (според добавката на Михаил Деволски към текста на Скилица⁸). В Дуклянския летопис е разказана романтичната история за любовта между две отдадени на християнската вяра души – Иван Владимир и българската принцеса Косара. Водена от стремежа си към смирение и добротворство, Косара отишла да измие главата и нозете на затворниците. Това вероятно е станало в изпълнение на така наречения „обряд на смирение“, който води началото си от разказа на евангелист Йоан в гл. 13 от Евангелието на Йоан, в която се разказва как Христос умил нозете на своите ученици по време на последната пасхална вечеря. Този обред се извършва и до днес на Велики четвъртък, но от свещеници. А в семейството на цар Самуил явно принцесите са участвали в този ритуал, който учи на смирение. В затвора Теодора/Косара срещнала Владимир и дълбоко впечатлена от „неговата красота, скромност и смирение, обикнала го от състрадание към неговата младост и хубост и защото чула, че е княз и произлизал от царствен род. След това ултимативно поискала от баща си да ѝ даде княза за съпруг. Царят с радост се съгласил, а след сватбата възстановил зет си на престола на Дукля, като добавил към земите му и цялата Драчка област. Историята подозрително прилича на разказа на Скилица за задомяването на другата Самуилова дъщеря Мирослава.⁹ Можем да го отдадем на еднаквото възпитание на царските дъщери или на стремежа на Теодора/Косара да подражава на сестра си. Можем и да приемем романтичните подробности като изразно средство, измислица на житиеписеца за разкрояване на образа на светеца, герой на повествованието. Подобни методи не са рядкост в агиографията. Дори и да става дума за художествена измислица, това ни най-малко не поставя под съмнение сведението за брака, потвърден и от други извори. След като поверил Драч и Дукля на своя нов зет, българският цар позволил и на чичото на Иван Владимир, Драгимир, да се върне в своята област Требине и да я управлява. Така в края на X век Самуил достигнал върха на своята мощ, което дало основание на съставителя на приписките към среднобългарския превод на Манасиевата хроника да отбележи, че при Самуил „българите и до Охрид, и до Драч и по-далече царстваха“ [Константин Манасий, Хроника, с. 195].

След това сведенията на Скилица и на Дуклянския летопис за българското присъствие в Драч и областта прекъсват за повече от петнайсет години. Има едно изолирано сведение на италианския хронист Лупус Протоспатарий, писал в края на XI в., според което през 1005 г. Драч бил предаден в ръцете на императора от Теодор [MGH SS, 5, 1844, р. 56]. С други думи, до 1005 г. Драч не е бил под контрола на Византия, но не е бил и в ръцете на Иван Владимир, след като някой си Теодор предава града на Василий II. Не е ясно кой е този Теодор. Има логика в предположението, че е един от синовете на Йоан Хрисилий, който според Скилица вече бил покойник, когато императорът получил

⁸ Има съществена разлика в разчитането на тази добавка: в изданието на Thurn е разчетена като **Θεοδορτοῦς** [Skylitzes, I. 1973, 353₆₆]; в ГИБИ, VI, с. 287 – **Θεοδώρα**, и у Гюзелев, В. 1994, с. 47 – **Θεοδώρα** (Владιμηνος Α πν θυατρν **Θεοδώρα** τοῦ Σαμουίλ κηδεστis). Някои сръбски автори приемат четенето на Thurn и развиват хипотезата, че Иван Владимир е женен за дъщеря на Теодор, син на Йоан Хрисилий, което също го прави роднина на Самуил, тъй като Теодор е племенник на Агата, съпругата на Самуил, а следователно и на самия Самуил [Пириватрић, С. 1997, с. 113]. Вж. задълбочен анализ на това четене у Pirivatrić, S. 2013, р. 281 – 282, pass.

⁹ Според Pirivatrić, S. 2013, р. 282 – 283, pass., Скилица е заел любовната история от Житието на Иван Владимир.

Драч и в замяна удостоил синовете на Йоан Хрисилий с титлата патриций. [Златарски, В. 2007, с. 727, бел. 4] Ако датировката на Лупус Протоспатарий е вярна, има две възможности за обяснение. Едната е, че походът на Самуил на северозапад се е състоял след 1005 г., което ми се струва малко вероятно, предвид на ежегодните нахлувания на византийските войски в българските земи от 999 г. нататък. Другата възможност е северозападният поход на Самуил все пак да се е състоял през 998 г., но Драч да не е бил негова цел. Тогава единственото обяснение би било Самуил да е смятал, че Драч е негов и следователно Ашот и Мирослава по това време все още са били в града.¹⁰ Има и друг вариант, който пасва най-добре на откъслечната информация от различните извори: през 998 г. Ашот бяга в Константинопол с жена си, известието за това предизвиква гнева на Самуил и похода му на северозапад. Когато Самуил и войските му пристигат в Драч, Йоан Хрисилий посреща зет си, както се посреща роднина и съюзник, и се дистанцира от предателството на своята внучка и нейния съпруг. Напълно възможно е царят да не е знаел за предателството на тъст си Хрисилий. Бягството на младоженците е по-трудно да се скрие от тайното предаване на писмо, за което може да са знаели само Хрисилий и Ашот. Освен това Хрисилий е трябвало да запази облика си на лоялен съюзник на Самуил, за да е в състояние, когато настъпи удобният момент, да предаде града на Василий II. След като получил уверения, че контролът му над Драч е непокътнат, царят насочил войските си срещу Дукля, пленил Иван Владимир и продължил към Улцин. С превземането на този град Самуил щял да разшири присъствието си на Адриатическото крайбрежие, но не успял и изкарал гнева си с рушителен поход из Далмация. Шест-седем години по-късно – през 1005 г., Драч е предаден на византийците.

В разказ за събития от 1016 – 1017 г. Скилица заявява, че дотогава в града царяло спокойствие и императорът не чувствал нужда да се намесва в делата на пристанищния център [Skylitzes, I. 1973, р. 353₆₃₋₆₄]. Интересното е, че византийският хронист отдава спокойствието в Драч на Иван Владимир, който „владее Трибалия и земите в самата околност на Сървия“ [Skylitzes, I. 1973, р. 353 – 354 (ГИБИ, VI, с. 287 – 288)]. От житието на Иван Владимир знаем, че всъщност основания за подобно обяснение може да се търсят във факта, че Самуил предал Драчката област под управлението на своя втори зет, което вероятно е станало не много време след северозападния поход, някъде през 999 г. Явно тогава самият град е останал под управлението на Хрисилий. Няма сведения Самуил да е предприел действия за отвоюване на Драч след 1005 г. Това може да се обясни с постоянния натиск, оказван върху Българското царство с ежегодните походи на император Василий II, един от които завършил с поражението на българите при Ключ, предизвикало смъртта на цар Самуил през 1014 г. Натискът не спрял и при Гаврил Радомир (1014 – 1015), който обаче царувал по-малко от година, защото бил убит от братовчед си Иван Владислав (1015 – 1018). Едно от първите неща, с които се заел Иван Владислав след възкачването си на престола, било да премахне дуклянския княз Иван Владимир. [Gesta regnum sclavorum, I, 132₃ – 136₁, pass.; ЛИБИ, III, с. 176 – 177; Skylitzes, I. 1973, р. 353 – 354]. В житието, включено в Дуклянския летопис, Иван Владимир умира с твърдението, че е невинен [Gesta regnum sclavorum, I, р. 136₁, pass.], от което става ясно, че цар Иван Владислав е обвинявал съпруга на братовчедката си Теодора/Косара в нещо. Ако съдим по думите на Скилица [Skylitzes, I. 1973, р. 353 – 354.], обвинението вероятно е било в измяна и сътрудничество с Византия в ущърб на Българската държава и колкото и да се опитва житиеписецът да оневини Иван Владимир и да очерни Иван Владислав, спокойствието за Византия в Драч и областта, засвидетелствано от Скилица, подсказва, че обвиненията са били основателни.

След като Иван Владислав отстранил от пътя си княза на Дукля¹¹, въпреки окаяното положение на своето царство, решил да върне Драч под властта на българския скиптър със силата на войските си или, както казва Скилица, „всячески се стремял отново да завземе града.“ [Skylitzes, I. 1973, р. 354₇₁₋₇₃]. През 1018 г., след поредния поход на Василий II, Иван Владислав отново се насочил към Драч, веднага щом се видял освободен от натиска на византийците. Обсадил пристанищния град, но намерил смъртта си там в сражение с патриция Никита Пигонит. [Skylitzes, I. 1973, р. 357₅₄₋₅₉].

Безспорно, Иван Владислав, както и Самуил и Симеон преди това, са придавали голямо значение на този град, но причината за интереса на владетелите от Първото българско царство към това

¹⁰ Това е логиката на изследователите, които отнасят предателството на Ашот към 1004 – 1005: Златарски, В. 2007, с. 727; Божилов, И., Гюзелев, В. 1999, с. 322; Пириватрић, С. 1997, с. 114.

¹¹ Васил Златарски приема, че Иван Владимир е бил убит през 1016 г. [Златарски, В. 2007, с. 762 – 763],

адриатическо пристанище не е напълно изяснена. В историографията се твърди, че Драч в качеството си на опорна база на византийския флот в Адриатика е ключът към Далмация; главна база за византийските военни и търговски интереси на Адриатическо море и за връзка с южноиталианските владения на империята. Българските владетели се стремели да завоюват тази област, за да унищожат византийската власт по Адриатика и да се освободят от опасност откъм тила. А Сърбия и хърватска Далмация влезли в завоевателната програма на Първото българско царство, защото там имало силно византийско влияние, което представлявало опасност за България. [Златарски, В. 2007, с. 679 – 680; Павлов, П. 2009, pass]. Теоретично такава опасност би могла да се има предвид, но от друга страна, военните акции на византийците се осъществявали обикновено по направлението североизток-югозапад – през Одрин и Пловдив към Северна България или към Сердика и през Мосинопол – Драма – Сяр, по долината на река Струма на север, или по р. Струмица на северозапад, или на запад. Изворите не съобщават за походи в обратна посока – от Адриатическото крайбрежие на изток. Освен това източниците наблягат на богатствата на Дирахийската област, на приходите от главния град на областта – Драч. Това навежда на мисълта, че политическите интереси към този пристанищен център са породени по-скоро от икономически причини, свързани с функциите на града като търговско средище, където са се обменяли вносни стоки, докарвани по море, и стоки, произвеждани в хинтерланда, във вътрешността на Балканския полуостров. А контролът върху оживения търговски обмен вероятно е носел приходи в хазната на сюзерена от мита, такси и данъци. Не е лишена от логика и идеята, че Самуил с упоритите си походи към Солун и проявения интерес към Драч се е стремил да овладее тези две ключови точки на пътя Виа Егнация, да включи този участък от важната пътна артерия в държавата си и по този начин да издигне значението ѝ като международен фактор в региона.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Извори:

ЛИБИ, III – Латински извори за българската история. Том III. София, 1965. [Latinski izvori za bylgarskata istoriya. Tom III. Sofiya, 1965.]

ГИБИ, VI – Гръцки извори за българската история. Том VI. София: Издание на Българската академия на науките, 1965. [Grytzki izvori za bylgarskata istorija. Tom VI. Sofiya: Izdanie na Balgarskata akademiya na naukite, 1965.]

Гюзелев, В. 1994 – В. Гюзелев. Извори за средновековната история на България в австрийските ръкописни сборки и архиви, Т. 1. София, 1994. [Gyuzelev, V. Izvori za srednovekovnata istoriya na Bulgariya v avstriyskite rakopisni sbirki i arhivi, T. 1. Sofiya, 1994.]

Константин Манасий, Хроника – Хроника на Константин Манасий. Предговор, превод и коментар И. Буюклиев, исторически бележки И. Божилков. София, 1992. [Hronika na Konstantin Manasiy. Predgovor, prevod i komentar I. Buyukliev. istoricheski belezhi I. Bozhilov, Sofiya, 1992.]

Étienne Asolik de Taron, 1917 – Histoire universelle par Étienne Asolik de Taron. Deuxième partie, livre III (888 [?] – 1004 [?]). Traduite de l'arménien et annotée par Frédéric Macler. Paris, 1917. <<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k54409999/f341.zoom>>.

Gesta regnum sclavorum, I – Gesta regnum sclavorum. Vol. 1. Београд, 2009 (изд. и прев. Д. Кунчеп). <<https://docs.google.com/file/d/0B3ma9plMXxAEYIVMWDJtSEtYWms/edit>, достъпен: ноември 2016 г.>.

Ljetopis popa Dukljanina, 2011 – Ljetopis popa Dukljanina pred izazovima novije historiografije, Zagreb, 3. ožujka 2011. Godine (Chronicle of the Priest of Duklja facing the challenges of recent historiography, Zagreb, 3 March 2011.) <<http://www.historiografija.hr/prikazi.php?id=235953>, достъпен: юни 2016 г.>.

MGH SS, 5, 1844 – Monumenta Germaniae Historica, Scriptorum, vol. V. Ed. G. Pertz (Hanover 1844).

Nicholas I Patriarch, Letters – Nicholas I Patriarch of Constantinople. Letters. Greek text and English translation by R. Jenkins and L. Westernik, Washington, 1873.

Scylitzae, I. 1973 – Ioannes Skylitzes. Synopsis Historiarum. Recensuit I. Thurn [Corpus Fontium Historiae Byzantinae, vol. 5]. Berolini et Novi Eboraci, 1973.

Scylitzae, I. 2000 – Ioannis Scylitzae Synopsis historiarum: codex Matritensis Graecus Vitr. 26 – 2. Scientific consultant A. Tselikas. Αθήνα, 2000.

Публикации:

Божилков, И. 1983 – Иван Божилков. Цар Симеон Велики (893 – 927): Златният век на Средновековна България. София, 1983. [Bozhilov, I. Tsar Simeon Veliki (893 – 927): Zlatniyat vek na Srednovekovna Bulgariya. Sofiya, 1983.]

Божилев, И. 1994 – И. Божилев. Българите във Византийската империя. София, 1994. [Bozhilov, I. Balgarite vav Vizantiyskata imperiya. Sofiya, 1994.]

Божилев, И., Гюзелев, В. 1999 – Иван Божилев, Васил Гюзелев. История на България. Т. 1. София, 1999. [Bozhilov, I., Guzelev, V. Istoriya na Bulgariya. T. 1. Sofiya, 1999.]

Божков, А. 1972 – А. Божков. Миниатюри от Мадридския ръкопис на Йоан Скилица. София, 1972. [Bozhkov, A. Miniatyuri ot Madridskiya rakopis na Yoan Skilitsa. Sofiya, 1972.]

Златарски, В. 2007 – Васил Златарски. История на България през средните векове, том 1, част 2. София, 2007. [Zlatarski, V. Istoriya na Bulgariya prez srednite vekove, tom 1, chast 2. Sofiya, 2007.]

Кънев, Н. 2013 – Н. Кънев. Византино-български студии. Велико Търново, 2013 [Kanev, N. Vizantinobalgarski studii. Veliko Tarnovo, 2013]

Павлов, П. 2009 – Пламен Павлов. Сърбия в политиката на княз Борис-Михаил (852 – 889) и цар Симеон Велики (893 – 927), pass. – Електронно списание LiterNet, 24.05.2009, № 5 (114) <http://litenet.bg/publish13/p_pavlov/syrbia.htm, достъпен: ноември, 2016 г. > [Pavlov, P. Serbiya v politikata na knyaz Boris-Mihail (852 – 889) i tsar Simeon Veliki (893 – 927). – e-magazine LiterNet, 24.05.2009, № 5 (114) <http://litenet.bg/publish13/p_pavlov/syrbia.htm, available November, 2016 >]

Пириватрић, С. 1997 – С. Пириватрић. Самуилова држава, обим и карактер. Београд, 1997. [Pirivatrić, S. Samuilova drjava, obim i karakter. Beograd, 1997.]

Пириватрић, С. 2005 – С. Пириватрић. Дукља, Бугарска и Византија на Јужном Јадрану крајем 10. и почетком 11. века. – В: България и Сърбия в контекста на византийската цивилизация. Сборник статии от българо-сръбски симпозиум 14 – 16 септември, 2003. София, 2005, с. 91 – 100. [Pirivatrić, S. Duklja, Bugarska i Vizantija na Juznom Jadraniu krajem 10. i pochetkom 11. veka. – V: Bulgaria i Serbia v konteksta na vizantiyskata tsivilizatsia. Sbornik statii ot bulgaro-srubski simpozium 14 – 16 septemvri, 2003. Sofiya, 2005, p. 91 – 100.]

Степаненко, В. 1999 – В. Степаненко. Чортванели, Торники и Таронити в Византии (к вопросу о существовании т. н. Тайкской ветви Торникянов). – В: Античная древность и средние века. Вып. 30. Екатеринбург, 1999, 130 – 148 <<http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/3526/2/adsv-30-12.pdf>, достъпен (available): ноември (november) 2016 > [Stepanenko, V. Chortvaneli, Torniki i Taronitui v Vizantii (k voprosu o sushtesvovanii t. n. Taykskoy vetvi Tornikyanov). – V: Antichnaya drevnost' i sredniye veka. Vyp. 30. Ekaterinburg, 1999, 130 – 148.]

Bujan, S. 2008 – S. Bujan. Chronique du prêtre de Dioclée, un faux document historique. – Revue des Études byzantines, Tome 66 (2008) <http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/rebyz_0766-5598_2008_num_66_1_3031, accessible: June, 2016. >.

Estopaňan, S. 1965 – S. Estopaňan. Skylitzes Matritensis Tomo. I. Reproducciones y Miniaturas. Barcelona, 1965, No 481.

Ingham, N. 1987 – N. Ingham. The martyrdom of St. John Vladimir of Dioclea. – International Journal of Slavic Linguistics and Poetics, 1987.

Kolias, G. 1939 – G. Kolias. Léon Choerosphactès, magister, proconsul et patrice. Athen, 1939.

Mijušković, S. 1967 – S. Mijušković. Ljetopis popa Dukljanina. Uvod, prijevod i komentar. Titograd, 1967.

Pirivatrić, S. 2013 – S. Pirivatrić. Emperor's Daughter in Love with a Prisoner: Comparing the Stories of Skylitzes and Anonymus Presbyter Diocleae. – In: Byzanz und das Abendland: Begegnungen zwischen Ost und West, Herausgegeben von E. Juhász. Budapest, 2013, 273 – 283. <https://www.academia.edu/6697438/Emperors_Daughter_in_Love_with_a_Prisoner_Comparing_the_Stories_of_Scylitzes_and_Anonymus_Praesbyter_Dioclae, accessible: February, 2016 >.

Stephensen, P. 2003 – P. Stephensen. The legend of Basil the Bulgar Slayer. Cambridge, 2003.

Tapkova-Zaimova, V. 1979 – V. Tapkova-Zaimova. Un manuscrit inconnu de la vie de Saint Jean Vladimir. Byzance et les Balkans à partir du V-me siècle. Londres, 1979.